

WELZIJSZORG BINDT DE STRIJD AAN MET 'ARMOEDE OP DEN BUITEN'

Bert D'HONDT¹

De geur van vers gemaaid gras en pas geoogst koren. Genieten van mooie landschappen en vergezichten. Een toevluchtsoord van rust uit het drukke stadsleven. Gemoedelijkheid en persoonlijke contacten. Het platteland op zijn mooist. Het platteland als een idyllische plaats. Onzichtbaar en verborgen in dit plaatje is de harde realiteit van een leven in armoede.

In het armoededebat staat meestal de (groot) stedelijke problematiek centraal. Het armoedebeleid was de voorbije jaren in de eerste plaats een stedelijk beleid, en subsidies gingen voornamelijk richting centrumsteden. Het platteland verdween uit het blikveld. Toch vormt een leven in armoede ook op het platteland de harde dagelijkse realiteit voor vele mensen. Armoede heeft een ander gezicht op het platteland: de armoedepercentages liggen er algemeen dan wel lager dan in de grote steden, maar sommige groepen – zoals ouderen, alleenstaande ouders... – lopen dan weer extra risico. Ook is armoede op het platteland minder zichtbaar. De uitgestrektheid van landelijke gemeenten zorgt namelijk voor een grotere verspreiding van de problematiek. Bovendien durven veel plattelandsbewoners uit schaamte niet met hun problemen naar buiten komen. In een kleinere

dorpsgemeenschap is er minder anonimiteit en mensen zetten er niet zo snel de stap naar de formele hulpverlening. Dit maakt dat armoede op het platteland minder meetbaar is, en daardoor ook minder zichtbaar en vaak vergeten...

Met de campagne 'Armoede (op den) buiten' wil Welzijnswerk deuren openen en de problematiek van plattelandsarmoede naar buiten brengen.

Waar ligt 'den Buiten'?

De volgende vraag is dan logischerwijs: "Wat verstaan we onder platteland?" Dit is geen gemakkelijke vraag. In het onderzoek naar de omschrijving van platteland dat de UGent in 2011 uitvoerde, luidt de definitie: "Het platteland zal voor ieder een andere invulling krijgen naargelang het platteland wordt bekeken als een plaats om te wonen, te werken of te ontspannen. Het platteland is meer dan een louter geografische afbakening: het is een geheel van fysieke, sociale, economische en culturele functies, die sterk met elkaar verweven zijn. Bovendien kan in een verstedelijkt Vlaanderen het platteland niet los van de stad beschouwd worden; de verweven-

1 De auteur is medewerker politiek beleid en perscontacten van Welzijnswerk. Contact: bert.dhondt@welzijnswerk.be.

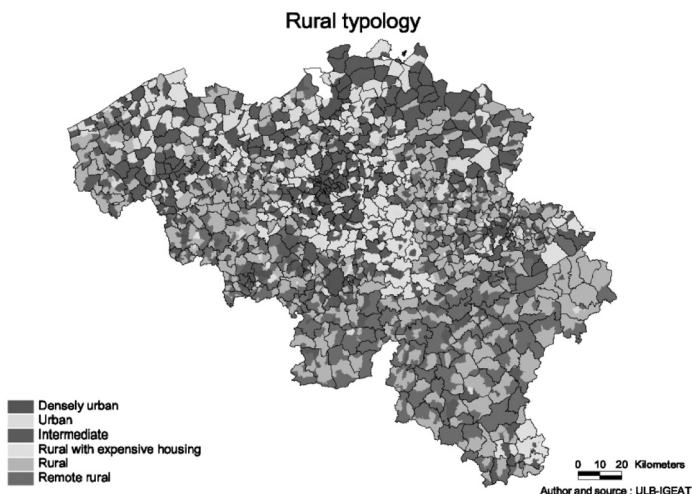
heid tussen platteland en stad is zowel geografisch, functioneel als cultureel zeer groot."²

Deze definitie laat ruimte om in Vlaanderen een specifieke invulling te geven aan het begrip 'platteland'. Dat is ook nodig, de OESO-definitie van platteland (max. 150 inwoners/km²) zou, wanneer je ze op het niveau van onze gemeenten toepast, slechts 9% van het grondgebied omvatten. Nochtans kom je ook in Vlaanderen meer gebieden tegen die je zou omschrijven als eerder landelijk.

In het voorjaar 2013 stelde het Steunpunt Armoedebestrijding een studie voor over stedelijke en plattelandsarmoede³.

In deze studie verdeelden onderzoekers van de KU Leuven en de ULB België in verschillende zones: Densely Urban: grootstedelijk gebied; Urban: stedelijk gebied; Intermediate: tussen-gebied; Rural with expensive housing: landelijk gebied met dure woningen; Rural: landelijk gebied; Remote Rural: afgelegen landelijk gebied.

Figuur 1: Typologie van landelijk gebied⁴

Is er armoede op den buiten?

Op basis van de verdeling in figuur 1 onderzochten de onderzoekers met gegevens uit de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid en de

EU-SILC-enquête hoe armoede verdeeld is over deze gebieden. Zo stelden ze vast dat armoede het grootst is in grote steden, maar dat ook in andere gebieden de armoedecijfers zeker niet verwaarloosbaar zijn.

-
- 2 Pisman e.a. (2011). *Eindrapport Onderzoek Omschrijving Platteland*. Universiteit Gent: Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning, p. 3.
 - 3 www.armoedebestrijding.belpublications/Pocico/eindrapport.pdf.
 - 4 Marissal, P., May, X., & Lombillo, D.M. (2013). *Stedelijke en Plattelandsarmoede*. Steunpunt Armoedebestrijding en Federaal wetenschapsbeleid, p. 39.

Figuur 2: De armoede in België op basis van gebied⁵

	Grootstedelijk	Stedelijk	Landelijk met dure huisvesting	Landelijk + afgelegen gebied	Onbekend	België
	synthese armoedecijfer (1)	synthese armoedecijfer (1)	synthese armoedecijfer (1)	synthese armoedecijfer (1)	synthese armoedecijfer (1)	synthese armoedecijfer (1)
5 % armste gezinnen	8,1%	3,5%	2,8%	3,4%	8,1%	5,0%
10 % armste gezinnen	15,3%	8,9%	4,9%	7,6%	16,1%	10,0%
15 % armste gezinnen	21,2%	12,3%	8,3%	14,1%	23,7%	15,0%
20 % armste gezinnen	28,1%	15,6%	11,8%	20,0%	29,1%	20,0%

Bron. eigen berekeningen obv EV-SILC

Ze stelden vast dat, hoewel er minder armoede is op het platteland, een aantal groepen daar wel zeer grote armoederisico's lopen: "Desondanks lijken sommige huishoudens het moeilijker te hebben op het platteland dan in de stad: alleenstaanden (31% zijn arm op het platteland), eenoudergezinnen (53% maar dit is gebaseerd op een erg klein aantal respondenten), personen ouder dan 64 (15%), de 'andere huishoudens zonder kinderen ten laste' (14%), huishoudens zonder kinderen ten laste waarvan alle leden werk hebben (10%) en de eigenaars van hun eigen woning (10%)."⁶

Met deze studie toonden ze duidelijk aan dat armoede overall, in min of meerdere mate, aanwezig is. Je zal op het platteland dan wel niet de armoedecijfers tegenkomen zoals we die kennen in onze hoofdstad, maar percentages van 5 tot 15% zijn alarmerend genoeg. Bovendien is het voor iemand in armoede een dagelijkse harde realiteit om in armoede te moeten leven. Deze cijfers ondersteunden wat verschillende Welzijnsschakelgroepen⁷ concludeerden uit voorbereidende dialoogtrajecten voor deze campagne in 2011-2012.

Vier grote knelpunten

Heel wat mensen hebben het moeilijk om te leven en te overleven in landelijk gebied. Vanuit deze groepen kwamen vier grote knelpunten bovendrijven die, afhankelijk van de lokale situatie, min of meer aanwezig zijn en een belangrijke invloed hebben op hun dagelijkse leven. Het gaat hierbij om het centraliseren van diensten en voorzieningen, vervoersarmoede, de beperkte draagkracht van kleine gemeenten en OCMW's, en de plaatselijke situatie van de huisvestingsmarkt.

Terugtrekkende diensten en voorzieningen

Een klein buurtwinkeltje, de warme bakker, de groenteboer, de slager en het café verdwijnen her en der uit het dorpsbeeld. Mensen moeten noodgedwongen richting de dichtstbijzijnde grotere gemeente of stad om hun dagelijkse boodschappen te doen. Maar ook post- en bankkantoren, zorg- en onderwijsinstellingen, sport- en culturele centra trekken weg naar meer centrale plaatsen. Landelijke gebieden worden gekenmerkt door een kleiner aantal aanwezige diensten en voorzieningen, waar-

5 Marissal, P., May, X., & Lombillo, D.M. (2013). *Stedelijke en Plattelandsarmoede*. Steunpunt Armoedebestrijding en Federaal wetenschapsbeleid, p. 48.

6 Marissal, P., May, X., & Lombillo, D.M. (2013). *Synthese van het eindrapport: Stedelijke en Plattelandsarmoede*. Steunpunt Armoedebestrijding en Federaal wetenschapsbeleid, p. 7.

7 Welzijnsschakels is een landelijke vereniging waar armen het woord nemen met groepen op 136 plaatsen in Vlaanderen. www.welzijnsschakels.be.

door regelmatige verplaatsingen een must zijn. De bereikbaarheid van heel wat diensten en voorzieningen wordt steeds minder vanzelfsprekend. Mensen met een beperkte mobiliteit ondervinden de meest negatieve gevolgen door de centralisatie van verscheidene diensten en voorzieningen. Het is ook onmogelijk om in elk dorp een dienst te voorzien die op elke vraag een geschikt en juist antwoord kan geven. Hierdoor verzwakt tegelijkertijd het sociale weefsel binnen het dorp, omdat net die diensten en voorzieningen traditioneel een knooppunt zijn van sociale contacten en ontmoetingen tussen mensen. Het zijn plaatsen waar mensen over koetjes en kalfjes kunnen praten, waar ze een sociaal netwerk kunnen uitbouwen. Een zwakker sociaal netwerk verhoogt vaak de kansen op vereenzaming en sociaal isolement. Een sterk sociaal netwerk daarentegen kan mensen ondersteunen en versterken.

”Mensen met een beperkte mobiliteit ondervinden de meest negatieve gevolgen door de centralisatie van verscheidene diensten en voorzieningen.”

De overheid en beleidsmakers van diensten en voorzieningen hebben slechts beperkte mogelijkheden om dit knelpunt aan te pakken. Er moet gezocht worden naar creatieve oplossingen waarbij diensten en voorzieningen samen-

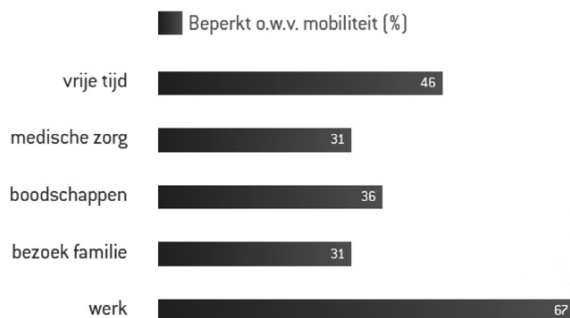
werken om de burgers, en dan zeker de meest kwetsbare groepen, hun dienstverlening te garanderen.

Mobiliteit

Paradoxaal genoeg neemt net het openbaar vervoer op het platteland af met het wegtrekken van diensten en voorzieningen. Voldoende mogelijkheden hebben om je te kunnen verplaatsen, is nochtans belangrijk voor de leefbaarheid van kleinere dorpen en gemeenten. In de realiteit is dit een belangrijk knelpunt. Niet iedereen beschikt over een wagen en heeft op deze manier vlot(ter) toegang tot de stedelijke voorzieningen zoals werk, ontspanningsmogelijkheden, ziekenhuis... De bus brengt mensen wel van en naar grotere steden, maar de verbindingen zijn vaak slecht en beperkt. Daarnaast rijden er nauwelijks bussen tussen deelgemeenten. Een belbus blijkt jammer genoeg vaak geen soelaas te bieden. Twee uur op voorhand moeten reserveren, niet vroeg in de ochtend of laat op de avond en een beperkt aantal opstapplaatsen, maakt de belbus geen ideale oplossing voor onder andere woon-werkverkeer.

In bepaalde plattelandsgebieden kan men rekenen op de inzet van vrijwilligers van bijvoorbeeld mindermobielencentrales, maar de kostprijs van zo'n systeem blijft voor vele mensen een enorme drempel.

Figuur3: Waarvoor ben je beperkt in de mobiliteit (Mobikansen)

Door de uitgestrektheid van landelijke gemeenten, de beperkte aanwezigheid van voorzieningen en het beperkte aanbod van het openbaar vervoer, is er op het platteland steeds meer vervoersarmoede. De vervoersproblematiek beknót mensen in het volwaardig kunnen deelnemen aan het openbare leven of zelfs in het voorzien in hun basisbehoeften. Voor sommige bewoners is het dan ook een extra factor in hun sociaal isolement. Het project Mobikansen, dat door Mobiel 21 uitgewerkt wordt met de steun van de Vlaamse overheid, geeft duidelijke cijfers. Heel opvallend is de link tussen mobiliteit en tewerkstelling. Een debat dat zelden in het hele activeringsdiscours een plaats vindt.

”De vervoersproblematiek beknót mensen in het volwaardig kunnen deelnemen aan het openbare leven of zelfs in het voorzien in hun basisbehoeften.”

Lokaal armoedebeleid

Een gemeentebestuur dat effectieve antwoorden kan bieden op concrete vragen en problemen van haar bewoners, is een gemeente die over voldoende bestuurs- en daadkracht beschikt. Financieel hebben veel plattelandsgebieden het echter moeilijk, wat een invloed heeft op hun bestuurskracht. De keuze van een lokaal bestuur voor een sterk armoedebestrijdingsbeleid is niet steeds eenvoudig. Wanneer armoede minder zichtbaar is, leeft dit bovendien minder bij de inwoners. Toch moeten ook gemeenten op het platteland duidelijk kiezen om armoede uit te sluiten.

De kleine gemeenten en OCMW's op het platteland krijgen te maken met een groeiend takenpakket zonder een evenredige groei in middelen. Problemen komen versnipperd en

verspreid voor, zodat het erg moeilijk wordt om specifieke projecten op te starten. Hoe kleiner de gemeente, hoe kleiner ook het OCMW. Hoewel er minder mensen zijn die een beroep doen op hulp, wonen zij wel veel verder uit elkaar. De beperkte personeelsploeg van het OCMW moet grotere afstanden afleggen om deze mensen te bereiken. Verplaatsingstijd is uiteraard tijd die je niet aan de mensen kan besteden. Omgekeerd is ook voor de mensen zelf de afstand tot het OCMW veel groter en de bereikbaarheid kleiner. Daar komt ook nog de mentale drempel bovenop. In een kleine gemeente heb je niet de anonimiteit van de grote stad. De kans dat je iemand tegen het lijf loopt die je kent, is veel groter. Mensen schamen zich daarom nog vaker om de stap naar hulp te zetten.

Bepaalde groepen op het platteland, zoals ouderen en alleenstaanden, zijn het eerste slachtoffer van deze beperkte draagkracht van gemeenten en OCMW's of van de kleinere inspanningen van de besturen. Deze mensen lopen daardoor een hoger risico op onderbescherming, wat betekent dat ze geen gebruik maken van de maatschappelijke dienstverlening waar ze recht op hebben. Op het platteland zijn ook minder armoedebestrijdingsorganisaties aanwezig om de belangen van mensen in armoede mee te verdedigen.

Huisvesting

Op het platteland zijn betaalbare huizen vaak talrijker in vergelijking met het aanbod in de steden. Dit trekt mensen in armoede aan. Maar de kwaliteit van de woningen weerspiegelt vaak deze lage prijs. De gebrekkige isolatie van de veelal oudere woningen brengt hogere energiekosten met zich mee, waardoor de lagere huurprijs teniet gedaan wordt door de extra hoge energieprijzen. Hoewel renovatiewerken aan de woningen op het eerste zicht een oplossing

lijken, betekent de verbeterde kwaliteit van de woning in de realiteit vaak ook een stijging van de huurprijs.

Ook de bereikbaarheid speelt een rol. Afgelegen gebieden kunnen dan wel goedkoper zijn voor je woonkost, andere zaken zoals de wekelijkse boodschappen worden moeilijker en soms duurder. Een buurtwinkeltje is nu eenmaal duurder dan de grote supermarkt, maar die laatste kan je dan weer enkel bereiken met de wagen.

Oudere mensen met minder mogelijkheden wonen op het platteland dikwijls in oude, on-aangepaste, onveilige en oncomfortabele woningen. Vaak zijn ze eigenaar van hun woning, maar hun kleine pensioen is vaak onvoldoende om de nodige renovatie- of herstellingswerken uit te voeren. Ook missen ze de kennis en vaardigheden om een beroep te doen op tegemoetkomingen hiervoor. Dit zorgt ervoor dat ook bij hen de kosten, onder andere voor energie, dikwijls hoog oplopen.

Daarnaast is het aanbod van de sociale huisvestingsmarkt in landelijke gebieden erg beperkt, waardoor veel kwetsbare mensen uit de boot vallen. Ze komen in een zeer precaire situatie op de huurmarkt terecht. 40% van de huurders op

de private markt besteedt meer dan één derde van zijn inkomen aan wonen, wat men als kritische grens kan beschouwen voor een te hoge woonkost. Bij eigenaars is dit slechts 8% (22% bij afbetalende eigenaars).⁸

” **Het aanbod van de sociale huisvestingsmarkt is in landelijke gebieden erg beperkt, waardoor veel kwetsbare mensen uit de boot vallen.** “

De sociale huurmarkt biedt ruim onvoldoende antwoord op de problematiek. Eind 2011 werden in totaal 146.769 sociale huurwoningen verhuurd via de Sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's). Met 91.926 mensen op de wachtlijst voor een sociale woning is het tekort aan sociale huurwoningen onmiddellijk duidelijk.⁹ Op het platteland ligt daarenboven het percentage sociale huurwoningen merkkelijk lager dan in de steden. Extra woningen zijn meer dan nodig. Toch moeten we waakzaam blijven wanneer we het aantal sociale woningen op het platteland opschroeven: werk maken van sociale woningbouw op het platteland moet namelijk hand in hand gaan met een goede en vlot bereikbare dienstverlening.

Figuur 4: Aantal en aandeel sociale woningen in 2011.

	Aantal huishoudens	Aantal sociale woningen	Aandeel sociale woningen	Aantal per 100 huishoudens	Evolutie 2002-2011
Grootsteden	347.356	35.237	24,6	10,1	-2,1
Centrumsteden	370.832	25.180	17,6	6,8	-1,9
Grootstedelijke rand	116.737	3.408	2,4	2,9	-2,8
Regionaal stedelijke rand	150.387	6.239	4,4	4,1	2,8
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	107.786	4.256	3	3,9	-1,9
Structuurondersteunende steden	289.188	12.750	12,4	6,1	1,8
Kleinstedelijke provinciaal	269.086	16.007	11,2	5,9	0,2
Overgangsgebied	600.993	22.136	15,4	3,7	-5,0
Platteland	398.996	13.138	9,2	3,3	5,2
Vlaams Gewest	2.651.361	143.351	100	5,4	0,9

8 Studiedienst van de Vlaamse Regering (2012). *VRIND 2012*, p. 314.

9 Zie: www.vmsw.be.

Tenslotte kan ook de sector van de Sociale Verhuurkantoren (SVK) deel zijn van de oplossing. Via dit systeem, waarbij private huurwoningen aan sociale tarieven verhuurd worden via het SVK als intermediair, werden eind 2012 in 86,7% van de Vlaamse gemeenten 6.401 woningen verhuurd. Vooral in de provincies Oost-Vlaanderen en Antwerpen zijn er nog blinde vlekken in het landschap van de SVK.

Conclusie

Armoede vind je overal. Niet enkel in de steden. In elke gemeente, in elk dorp zijn er mensen die uit de boot vallen. Ze vallen buiten de samenleving, ook op 'den buiten'. Armoede is een veelkoppig monster: armoede heeft veel facetten en de koppen van dat monster hebben veel gezichten. Een laag inkomen, geen werk, slechte gezondheid... Op het platteland heeft armoede een eigen gezicht. Bepaalde knelpunten wegen extra zwaar door als je in een landelijke omgeving woont. Op die kenmerken wil Welzijnzorg de aandacht vestigen met deze campagne.

Op het platteland ligt het niet voor de hand om allerlei diensten en voorzieningen dicht bij huis te hebben. Mensen in armoede ondervinden hier de meeste hinder van. Een winkel, de bank, de post, ... in vele dorpen zijn deze verdwenen. Gemeentelijke diensten en het OCMW kunnen soms enkele kilometers verderop liggen. Verplicht worden tot steeds langere verplaatsingen voor eenvoudige dagdagelijkse dingen is niet evident, zeker niet als je ook mobiliteitsproblemen hebt.

Om armoede op den buiten effectief buiten te krijgen, is er nood aan algemene en specifieke maatregelen: een leefbaar inkomen, betaalbare en kwaliteitsvolle huisvesting, kansen op waardig werk... ze gelden zowel in de stad als op het platteland als voorwaarden om uit de armoede te geraken. De specifieke problemen zoals mobiliteit dienen echter ook een antwoord te krijgen, en dit op maat van landelijke gebieden. De voorbije jaren is hier vaak aan voorbijgegaan. Met deze campagne willen we niet enkel dit probleem op de politieke agenda zetten, maar ook meedenken en meewerken aan oplossingen. Vanuit het lokale, regionale en federale beleidsniveau.

Open deuren naar een leven zonder armoede, ook op den buiten

Welzijnzorg, Welzijnsschakels, Landelijke Gilden, KVLV en Mobiel 21 trekken met vier eisen naar de beleidsmakers. Vier sleutels om deuren te openen naar een leven zonder armoede. U kan deze eisen ondertekenen via www.welzijnzorg.be.

1. Toegankelijke diensten in elke gemeente

Mensen in armoede hebben nood aan toegankelijke dienstverlening. In landelijke gemeenten komen de moeilijkheden door de afstand tot diensten extra naar voor. Dit is voor mensen in armoede en mensen met een beperkte mobiliteit een grote drempel. Het is noodzakelijk dat elke gemeente een goed toegankelijkheidsbeleid ontwikkelt in samenspraak met mensen in armoede. Bestaande diensten kunnen hierin een rol spelen om mee creatieve oplossingen te bedenken. Via brievenbussen of bodes kunnen vragen of documenten naar centrale diensten gebracht worden. Elke burger moet een zo goed mogelijk antwoord krijgen op zijn vragen. Moeilijkere hulpvragen moeten op maat aangepakt worden, waarbij diensten bij de mensen aan huis gaan.

2. Basismobiliteit van mensen in armoede

Veel mensen in armoede op het platteland zijn vervoersarm. Door een beperkte mobiliteit blijven heel wat openbare diensten en maatschappelijke rechten voor hen buiten bereik. Basismobiliteit is een recht voor iedereen, ook op het platteland. Het openbaar vervoer, en in het bijzonder de belbus, speelt daarbij een belangrijke rol. Welzijnszorg vraagt dat de belbus gereserveerd kan worden via een gratis nummer en dat ook andere vragen over openbaar vervoer via dit nummer beantwoord worden; dat cruciale haltes beter bereikbaar en deelgemeenten beter verbonden worden, dit onder meer door het flexibeler maken van belbusgebieden in functie van de mobiliteit van kwetsbare groepen; dat er een 'sociale taxi'-systeem komt met een sociaal tarief om occasioneel vervoer van mensen in armoede mogelijk te maken. Voor de uitbouw kan beroep gedaan worden op mindermobielencentrales, vervoersdiensten, PWA-diensten, lokale dienstencentra of buurt- en nabijheidsdiensten ...

3. Extra middelen in het plattelandfonds specifiek voor kwetsbare groepen

Plattelandsgemeenten hebben nood aan extra ondersteuning en financiering. Zij kampen met lage inkomsten (weinig bedrijven, relatief arme bevolking) en grote noden (grote oppervlakte, onderhoud van de infrastructuur, toegankelijke dienstverlening verzekeren ...). De Vlaamse Regering heeft het plattelandfonds opgericht om landelijke gemeenten financieel te steunen. Ook de aandacht voor kwetsbare groepen moet met steun van dit fonds verhogen. Welzijnszorg vraagt dat het fonds versterkt wordt met een extra investering van 2 miljoen euro bovenop de 8 miljoen die het fonds nu bevat, en dat deze extra middelen gedurende de volgende regeerperiode specifiek ingezet worden voor kwetsbare groepen op het platteland. Zo kunnen gemeenten duurzaam inzetten op deze doelstelling. Op termijn moet de financiering van landelijke gemeenten structureel aangepakt worden.

4. Uitbreiden van het betaalbaar, kwalitatief woningaanbod

Het recht op wonen blijft voor veel mensen in armoede dode letter: onbetaalbare huizen, woningen van slechte kwaliteit, discriminatie op de huizenmarkt... Deze problemen zijn niet nieuw maar blijvend actueel. Welzijnszorg vraagt een forse uitbreiding van het aantal sociale huurwoningen. Meer dan 91.000 gezinnen die gemiddeld 1.089 dagen moeten wachten op een woning, dat kan niet langer. De beloofde inspanning, 43.000 extra woningen tegen 2023, moet versneld en verhoogd worden. Een echte huursubsidie voor iedereen op de wachtlijst moet deze periode overbruggen. Sociale verhuurkantoren (SVK's) moeten in alle gemeenten in Vlaanderen actief zijn. Hiervoor moeten lokale besturen aansluiting zoeken bij een bestaand SVK of indien nodig meewerken aan de oprichting van een SVK met andere partners. De overheid moet de sector ondersteunen en verder bekendmaken bij huurders en eigenaar-verhuurders.